

Даценко Л.М. Місце екскурсій та походів у вивченні корисних копалин в шкільному курсі географії/Л.М. Даценко, Т.В. Зав'ялова, О.В. Непша, Ю.І. Самек//Географія та екологія: наука і освіта. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Географія та екологія: наука і освіта», 17-18 квітня 2008 р. – Умань: СПД Сочінський, 2008. – С. 44-47.

LM Datsenko, T.V. Zavialova, O.V. Nepsha, Yu.I. Samek

PLACE OF EXCURSIONS AND APPROACHES IN STUDY OF USEFUL COUPLES IN A SCHOOL COURSE OF GEOGRAPHY

Annotation: The role of excursions and trips of schoolchildren in the study of their own region is especially enhanced at present, when the issues of rational use of natural resources and environmental protection are of paramount importance. Mastering the basics of rational use of nature become necessary for every citizen of independent Ukraine.

Keywords: excursion to nature, hike, teacher of geography, rock, deposit, mineral deposit, mineral.

МІСЦЕ ЕКСКУРСІЙ ТА ПОХОДІВ У ВИВЧЕННІ КОРИСНИХ КОПАЛИН В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ГЕОГРАФІЇ

Даценко Л.М. к. г-м. н. наук, доц., Зав'ялова Т.В. асистент, Непша О.В. асистент, Самек Ю.І. магістр,

Мелітопольський державний педагогічний університет

Роль екскурсій та походів школярів у вивченні свого краю особливо підвищується в теперішній час, коли питання раціонального використання природних ресурсів та охорони довкілля набувають першочергового значення. Оволодіння основами раціонального природокористування стають необхідними для кожного громадянина незалежної України.

Вивчення корисних копалин починається вже у початкових класах в курсі «Географія рідного краю». Вони дізнаються, що таке гірська порода, мінерал, родовище. Саме в цьому курсі вчитель знайомить учнів з поняттям «корисна копалина» та вивчають ті з них які мають найбільше поширення в своїй області [10].

Під час вивчення корисних копалин у фізико-географічних курсах (VI-VIII класи) головна увага приділяється закономірностям їх формування і розміщення у зв'язку з геологічною будовою і геологічною історією територій. В економіко-географічних курсах (IX-X класи) основну увагу вчитель зосереджує на питаннях економіко-географічної оцінки корисних копалин та родовищ, які є в регіонах, що вивчаються, на проблемах та особливостях добування корисних копалин відповідно до соціально-економічних і природних факторів, впливу на її структуру і розвиток господарства території, географічний поділ праці, який тут склався [5,6,9,11].

У процесі вивчення мінеральних багатств свого краю слід пам'ятати наказ видатного вченого-геолога академіка О.Є. Ферсмана: ніколи не можна заспокоюватись на досягнутому рівні знань, які можуть безмежно вдосконалюватися і поглиблюватися. Нові факти, нова техніка, нові методи відкривають у кожній галузі знань величезні горизонти і приводять до нових відкриттів. Визначаються нові корисні властивості навіть давно відомих речей, удосконалюються способи добування. Мінерали, що вважалися непотрібними, ні на що непридатними, раптом перетворюються в цінні корисні копалини. Старі, покинуті рудники починають знову використовуватися та інше [7].

Отже в процесі вивчення корисних копалин рідного краю, України та

світу учні повинні:

- засвоїти які з корисних копалин є рудними та нерудними, вичерпними та невичерпними;
- засвоїти зміст і співвідношення понять мінерал-гірська порода-корисна копалина; рудопрояв-родовище-басейн; корисні копалини-мінеральні ресурси-мінерально-сировинна база і т.д.;
- засвоїти та зрозуміти відмінність та взаємозв'язок у фізико-географічному підходах до вивчення корисних копалин та їх родовищ;
- вміти використовувати і наносити на карту конкретні дані про різні копалини та їх родовища;
- застосовувати знання про корисні копалини для виявлення взаємозв'язків (наприклад обгрунтовуючи і пояснюючи розміщення господарства окремих країн і районів формування територіально-виробничих комплексів тощо);
- ознайомитися з економічним аспектом добування корисних копалин, вміти робити найпростіші економічні розрахунки, наприклад, маючи дані про потреби підприємства в сировині, визначити район раціонального його розміщення і т.д.

Для вивчення корисних копалин в шкільному курсі географії, як і для засвоєння інших географічних знань, застосовують найрізноманітніші методи та прийоми. Тому дана стаття не має на меті дати методику вивчення корисних копалин у У-Х класах як систему, а лише пропонує деякі прийоми роботи, що сприяють розвитку мислення учнів під час вивчення корисних копалин. Щоб знання учнів не були тільки з підручника, вивчати корисні копалини доцільно в Полі чи на підприємстві гірничодобувної промисловості. Тут учні освоюють польові способи вивчення родовищ корисних копалин, а також шляхи їх раціонального використання людиною. Саме тому велике значення у вивченні корисних копалин розуміння закономірностей, причинно-наслідкових зв'язків мають географічні екскурсії та походи. Ефективність екскурсій і походів залежить від рівня підготовки до

них самого вчителя, поставленої мети, від планування роботи учнів на цей період. Геологічні екскурсії та походи створюють найсприятливіші умови для закріплення у свідомості учнів здобутих знань. Тільки завдяки вивченню відслонення у природі абстрактні уявлення учнів набувають реального змісту. Це ж стосується поняття про шарувату будову земної кори, про порушене і непорушене залягання осадових утворень - розломи, тріщини, складки, про те, що родовища корисних копалин - нагромадження гірських порід або мінералів, які можуть бути використані людиною.

Під час геологічної екскурсії або походу важливо навчити учнів:

- характеризувати геологічні відслонення;
- розпізнавати й описувати різні фізико-геологічні процеси і явища;
- спостерігати й оцінювати вплив людини на геологічну будову і рельєф території та, виходячи з побаченого, розуміти і самостійно формулювати завдання щодо охорони довкілля та раціонального використання надр земної кори;
- у міру можливостей цілеспрямовано шукати рудопрояви корисних копалин у своєму районі;
- користуватися приладами та інструментами, призначеними для польових робіт; і користуватися визначниками, систематизувати й оформляти прості геологічні колекції;
- в загальному вигляді відтворювати фізико-географічні особливості утворення найважливіших порід за умовами їх залягання і таким чином вивчати історію геологічного минулого свого краю [4].

Під час роботи в поході потрібні польова книжка або щоденник, карти, фотоапарат, гірський компас, шкільний нівелір, молоток, зубило, рулетка м'яка, 10%-вий розчин соляної кислоти у пляшці з притертим корком, папір, мішечки для зразків. Багато що з польового обладнання можна виготовити власними силами (наприклад, шкільний нівелір). Як геологічний молоток

можна використовувати звичайний, але насаджений на довгу рукоятку і т.д.[3].

Звичайні шкільні геологічні екскурсії і походи можуть бути тематичними, коли вивчаються окремі особливості геологічної будови і геолого- геоморфологічного розвитку території, і комплексними краєзнавчими ¹ екскурсіями, спрямованими на всебічне вивчення свого району. Природно, що екскурсіям повинна передувати велика підготовча робота вчителя. А така робота починається ще в студентські роки.

В професійній підготовці вчителів у вищих навчальних педагогічних закладах велика роль належить навчальним польовим практикам які є однією і³ провідних складових частин у підготовці кваліфікованих викладачів географічних спеціальностей. Саме вони готують майбутнього вчителя предметника до самостійних географічних досліджень й спостережень та системного використання краєзнавчого матеріалу в його педагогічній діяльності. Такими є польові практики фізико-географічного циклу - з геології, геоморфології, географії ґрунтів, фізичної географії[1,2].

Географічні екскурсії та походи мають велике природоохоронне значення. Під час екскурсій та походів вчитель знайомить учнів з основами раціонального природокористування. Питання раціонального природокористування та ресурсозбереження є одними з нагальних питань сьогодення. Саме сучасний вчитель-географ повинен володіти не тільки необхідною сумою теоретичних знань, але і вмінням на конкретних прикладах свого краю застосовувати їх на практиці - навчити своїх вихованців розуміти і любити природу, раціонально використовувати її скарби, прививати високу екологічну культуру, особливо в теперішній час, коли освітянська діяльність спрямована на екологічне виховання школярів [10].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Воровка В.П., Непша О.В. Польова комплексна фізико-географічна практика як форма професійної підготовки вчителя

географії//Збірник наукових праць міжрегіональної науково-практичної конференції за підсумками виробничої практики студентів. – Мелітополь: Таврійська державна агротехнічна академія, 2005. - С.39-42

2. Воровка В.П., Непша О.В. Відтворення краєзнавчого принципу дослідження при проведенні польових практик фізико-географічного циклу //Соціально-економічна трансформація суспільства в умовах глобалізації: Матеріали Міжнародної наук.-практ. конф/За заг. ред. В.М. Огаренка. - Мелітополь, 6 травня 2005 р. - Мелітополь, МІДМУ Гуманітарного університету «ЗІДМУ», 2005. -С. 172-173.

3. Войлошников В.Д., Войлошникова Н А. Географія корисних копалин та вивчення їх у школі. - К.: «Рад. школа», 1978. - 143 с.

4. Даценко Л.М. Контрольні роботи з геології. - Мелітополь; Видавництво «Люкс», 2006. - 125 с.

5. Копернік С.Г., Скуратович О.Я. Географія материків і океанів: Підруч. для 7 класу загальноосвіт. навч. закладів. -К.: Навчальна книга, 2005. -319 с.

6. Масляк П.О., Шищенко П.Г. Географія України: Підручник для 8-9 класів середніх шкіл. -К.: Зодіак-ЕКО, 2004. - 432 с.

7. Непша О.В. Роль комплексної польової практики з фізичної географії у формуванні в студентів навичок і вмінь екологічної освіти у їх подальшій професійній діяльності//Екологія: наука, освіта, природоохоронна діяльність: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. -К.: Наук, світ, 2007. -С.108

⁸ Скуратович О.Я., Круглик Л.І., Коваленко Р.Р. Загальна географія: Підручник для 6 класу, -К.: Зодіак-ЕКО, 2005. -319 с.

9- Пічугін Б.В.. Федченко Ю.І. Шкільний визначник мінералів і гірських порід. -К.: Рад. школа, 1982. -136 с.

10.. Шилова Л.Г., Тімашова В.І. Географія рідного краю Запорізька область. -Запоріжжя: «Горизонт», 1999. - 133 с.

11. Топузов О.М., Тименко Л.В. Економічна і соціальна географія

світу: Підруч. дія 10 кл. загальноосвіт. навч. закладів. - К.: Зодіак-ЕКО, 2005.
-208 с.